

Қазақстандық сарапшылар ІТ-саладағы салалық тенденциялардың әсер ету дәрежесін талдады. Деректер генераторларының саны мен белсенділігін жоғарлатуға байланысты деректер ағыны мен метадеректердің көбеюі ең маңызды тенденциялар ретінде танылды. Респонденттердің жартысынан көбі бұл үрдіс салаға қатты әсер етеді деп санайды. Тиісінше, респонденттердің 45,1%-ы акт пайдаланушыларының санын, белсенділігін және сұраныстарын арттырудың маңызды рөлін көрсетеді. Кибершабуылдар мен АКТ-ға байланысты қылмыстардың өсуі саланың ең маңызды 3 тенденциясын жабады. [1]

Нақты ІТ-тенденциялары салалық қамту бойынша сараланған, яғни олардың кейбіреулері экономиканың барлық салаларына, ал кейбіреулері белгілі бір спектрге ие болады.

Мысалы, деректер мен метадеректер ағынын жоғарлату, пайдаланушылардың санын, белсенділігін арттыру және сұраныстарын көбейту, сондай-ақ таяудағы 10-15 жыл перспективада деректердің қауіпсіздігі мен құпиялылығына қойылатын талаптарды кеңейту сияқты үрдістер экономиканың барлық салаларында өрістейтін болады. Сонымен қатар деректерді өндіру, беру, өңдеу және талдау саласындағы зерттеулер мен әзірлемелерді тереңдетті, Қорғаныс және қауіпсіздік саласы, аэроғарыш саласы, ғылыми және техникалық қызмет салаларына тән болды.

Цифрландыру, автоматтандыру, белсенділіктің өсуі және техникалық инновацияларды енгізу мен қолдану салаларының кеңеюі, ҒЗТҚЖ, венчурлық инвестициялар көлемдерінің өсуі ІТ-ны дамытудың қозғаушы факторлары да, нәтижесі де болып табылады. Бұл осы саланың мультифункционалдылығымен және бір мезгілде тәуелсіздігімен, оның әсер ету қасиетімен, тұтастай алғанда адам өмірінің барлық салаларына, атап айтқанда олардың әрқайсысына енуімен түсіндіріледі.

Жаңашыл саласындағы белсенділіктің өсуі мен ынталандыру іс жүзінде экономиканың барлық секторларында байқалады. Gartner компаниясы 2023 жылға қарай АКТ-ға арналған жалпы шығыстардың 50%-дан астамы цифрлық трансформацияға жұмсалады деп болжайды, ал мысалы, 2018 жылы салымдардың осы бағытының үлесі тек 27%-ды ғана құрады [2].

ІТ саласының өсу қарқыны қарқыны соншалықты жоғары, әрбір компания мен әрбір мемлекет оларды қуып жете алмайды. Ал технологиялары барлық экономикалық салаларға, мемлекеттік басқаруға және тұрмысқа тартылған осы саланың толассыз сипатын назарға ала отырып, 2030-шы жылдардың басында Қазақстанда ІТ-ның нені білдіретіні туралы егжей-тегжейлі түсінік әзірлеу өте қиын. Салалық форсайт нәтижесінде қазіргі заманғы және перспективалық салалық тенденцияларды, мәселелерді, тәуекелдер мен мүмкіндіктерді детерминистік бағалау төңірегінде топтастырған және Қазақстанның ІТ-секторының әртүрлі сипаттамалары мен болашағы туралы 12 негізгі жинақталған сараптамалық болжам анықталды.

Әдебиеттер

1. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы. <http://adilet.zan.kz>
2. Демьянова, О. Цифровая трансформация деятельности компании в зависимости от стадии жизненного цикла // Проблемы теории и практики управления. - 2018. - N 10. - С. 83-94

Аманкельдиева Ж.Ф., Қоңырова А.Е., 3 курс (Қарағанды Бөкетов университеті)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., экономика және халықаралық бизнес кафедрасының оқытушысы
Нұржан М.Ә.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ШАҒЫН БИЗНЕСТІҢ ДАМУЫ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

Нарықтық қатынастардың қазіргі заманғы жүйесінің қалыптасуы шағын кәсіпкерліктің пайда болуымен және дамуымен тығыз байланысты. Саяси экономикада “кәсіпкерлік” түсінігі XVIII ғасырда пайда болды.

Кәсіпкерлік – инициативалы шаруашылық қызмет тәуекел мен жасалатын жекеменшік, қарыздық және басқа да құралдар мен мүліктер негізіне пайда табу қызметтері.

Шағын кәсіпкерлік бұл кәсіпкерліктің аясындағы ұғым, яғни мұнда бір немесе бірнеше кәсіпкер пайда табу мақсатында кәсіпкерлік қызметтер жасап, жоғары тәуекелдіктерге баруы деп түсінсек болады. Әсіресе, шағын кәсіпкерлік нарықтық экономиканың қайнар көзі болып табылады. Осы шағын кәсіпкерлік арқылы көптеген әлеуметтік – экономикалық мәселелерді шешуге болады. Осы шағын кәсіпкерлікті дамыту арқылы елдің тұрақты экономикалық өсуін қамтамасыз ету, халықтың негізгі бөлігін жұмыспен қамту, қоғамда орта тапты қалыптастыру қызметтерін атқарады [1].

Шағын кәсіпкерлік кез-келген мемлекет экономикасының негізгі саласының бірі. Шағын және орта кәсіпкерлікке кез келген рыноктық экономикасы дамыған елдердің 10 кәсіпорынының 9-ы жатады. Егер, Европа елдерінде әр мың тұрғынға шаққанда 45-50 шағын кәсіпорын болса, АҚШ-та ол көрсеткіш 75 кәсіпорын шамасында, ал Қазақстанда не бары 7-8 кәсіпорын ғана құрайды екен.

Рыноктың өрлеп, өркендеуі кәсіпкерліктің қызметтеріне айтарлықтай тәуелді болады. Әсіресе, шағын кәсіпкерлік нарықтық экономиканың қайнар көзі болып табылады. Осы шағын кәсіпкерлік арқылы көптеген әлеуметтік – экономикалық мәселелерді шешуге болады.

Осы шағын кәсіпкерлікті дамыту арқылы елдің тұрақты экономикалық өсуін қамтамасыз ету, халықтың негізгі бөлігін жұмыспен қамту, яғни жұмыссыздық мәселесін шешу, қоғамда орта тапты қалыптастыру қызметтерін атқарады.

Шағын кәсіпкерліктің өзіндік артықшылықтары да бар. Оларға:

- Сыртқы экономикалық факторлардың өзгеруіне тез бейімділігі;
- Шағын инновациялық кәсіпкерлік бір салада тоқтап қалмай экономиканың барлық сферасын қамтиды;
- Шағын кәсіпкерлік ірі компанияларға қарағанда ғылыми – техникалық зерттеулер нәтижелерін инновацияларды өнеркәсіпке жылдамырақ енгізеді;

Бүгінгі таңда шағын кәсіпкерлік экономикасының ерекше бөлігі ретінде нақты жұмыс істеп, даму үстінде деп сеніммен айтуға болады. Ал шағын кәсіпкерлік Қазақстанды дағдарыстан алып шығатын локомотивтің нақ өзі [2].

Елбасымыз биылғы жылы “Бәсеке қабілетті Қазақстан”, “Бәсекеқабілетті экономика” және “Бәсекеқабілетті халық” деген Қазақстан халқына Жолдауында, еліміз үшін өзекті мәселелердің бірі Индустриалды-инновациялық стратегия екенін атап көрсетті.

Қазақстан экономикасының нарықтық қатынастарға өтпелі кезеңінде экономикада кәсіпкерлік қызмет даму үстінде. Кәсіпкерлік, әсіресе шағын кәсіпкерлік рыноктық жүйеде толық қанды қызмет ету үшін кәсіпорын жаңа технологиялар мен жаңалықтар ашып отыруы керек.

Ең алдымен шағын кәсіпкерліктің дамуын тежеп отырған мынадай мәселелерді атап өтсек болады:

- шағын кәсіпкерлікті қолдау инфоқұрылымның жеткіліксіздігі;
- қолданылып жүрген заңдарды жергілікті деңгейде орындау тәртібінің әлсіздігі;
- салық салу және салықтық тексеру жүйелерінің тым күрделілігі;
- негізгі қаражатты алуға және айналым қаржысын молықтыру үшін кешендік ресурстарға қол жеткізудің шектеулілігі;
- экономикалық қаржы секторында жұмыс істейтін шағын кәсіпкерлік субъектілерінің іске қосылмаған, коммуналдық меншіктегі өндірістік үй - жайларды сатып алу тәртібінің күрделілігі және тым жоғары жалға алу ақысы;
- кадрларды даярлау және шағын кәсіпкерлікті ақпараттық қолдауының тұтас жүйесінің жоқтығы;
- шағын кәсіпкерліктің мемлекеттік құрылымдармен өзара іс қимыл жасаудың ұйымдық проблемалары;

- шағын кәсіпкерліктің даму жолындағы әкімшілік тосқауылдар;
- шағын бизнесті инновациялық тұрғыдан барлық жағынан қолдау;
- шағын кәсіпкерлікте кластерлік жүйенің дамымауы;
- рыноктық қатынастардың, шағын бизнестің, әсіресе бәсекелестік қатынастың дамуына монополилардың кедергі болуы;

Кәсіпкерліктің дамуы үшін қолайлы орта қалыптастыру бағыттарыны бірі болып кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру мен жүзеге асырудағы мемлекеттік үкімет орындарының актілерін іс-қимылдарын және әрекетсіздігінен туындаған әкімшілік тосқауылдар ретінде белгіленетін кедергілерді жою болып табылады. Осы кедергілер көбінесе жергілікті жердегі атқарушы үкіметтің әрекетіне байланысты [3].

Ең жиі кездесетін әкімшілік тосқауылдардың бірі кәсіпкерлік қызметті тіркеу және лицензиялау жүйесінің жетілмегендігі болып табылады. Осыны жүзеге асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарында көзделетін тіркеу және лицензиялау жүйесін ықшамдау:

- шағын кәсіпкерлік субъектілерін бәсекеге неғұрлым қабілетті, ал кәсіпкерлікті ұйымдастыруды неғұрлым арзан ете отырып, кәсіпкерлік жүргізудің операциялық шығындарды азайтуға;
- шығын кәсіпкерлік кәсіпорындары үшін қолайлы орта жасауды қамтамасыз етуге және құрылып жатқан шағын кәсіпкерлік субъектілердің санын арттыруға ;
- жер учаскілерін, жылжымайтын мүлік орталығында құжаттаманы рәсімдеу, өнімдерді сертификаттау, үй жайларды қайта жоспарлау және қайта жанарту.

Қорытындылай келе, ел экономикамыздың нарықтық қатынастарға көшуі барысында және мемлекеттік меншікті жеке меншікке айналдыруда шағын бизнестің алатын орны ерекше. Жаңа тәй-тәй басқан экономикамыз қазірде бірталай оң жетістіктерге жетті деп айтсақ болады. Қазір шағын бизнестің үлесі елдің ЖІӨ 30%-ті құрап отыр, бұл біз үшін үлкен жетістік. Бірақта бұл жоғары өсу көбінесе отанымыздың әлі де шикізаттық бағытында орындалып отыр, дамыған елдер тәжірибесі бойынша экономиканы индустриалды – инновациялы дамытпай дамыған елдер қатарына қосылу мүмкін емес, ал осы шараны іске асыруда шағын бизнестің қосар үлесі жоғары.

Әдебиеттер

1. Тулепов А. Малый и средний бизнес как основа среднего класса в Казахстане: монография. – Алматы: Экономика, 2020. – 194 с.
2. Гаджиев Ф.А. Анализ инфраструктурной поддержки малого и среднего бизнеса в Казахстане // Экономика: стратегия и практика. – 2020. – No 2. – С. 56–62.
3. Aristeidis G., Dimitris F.K., 2019. Entrepreneurship, small and medium size business markets and economic integration. Journal of Policy Modeling, 3(27), P. 363–374 // www.sciencedirect.com.

Ашиков А., Шаймурат І., 2 курс (Қарағанды Бөкетов университеті)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., экономика және халықаралық бизнес кафедрасының аға оқытушысы Жакина Г.Е.

ҚАЗАҚСТАН ДЕМОГРАФИЯСЫ

Қазір әлемде дамыған елдердің бір бөлігі – демографиялық дағдарысты бастан кешуде, ал екінші бөлігі – тууды ынталандыру және мигранттарды тарту бойынша мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруды қолға алуда. Дамыған елдің көбінде бір-бірімен байланысты екі жаһандық проблема бар – туу көрсеткішінің төмендеуі және халықтың ерте қартаюы. Денсаулық сақтаудың жақсаруына байланысты тамақ өнімдерінің сапасы, халықтың өмір сүру ұзақтығы жоғарылайды. Ал елдегі туу деңгейінің төмендеуі халықтың көп бөлігінің қартаюына алып келеді.